

MESLEK OLARAK TIBBİ MÜMESSİLLİĞİN SEÇİMİNDE ETİK BAĞLILIK: TIBBİ TANITIM VE PAZARLAMA ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

ETHICAL COMMITMENT IN CHOOSING MEDICAL REPRESENTATIVE PROFESSION: A STUDY ON STUDENTS OF MEDICAL PROMOTION AND MARKETING

Fatih BAYRAM* - Tuğba GÜNGÖR - S. Seçil BAYRAM*****

Geliş Tarihi: 24.11.2017

Kabul Tarihi: 08.03.2018

Özet

Bu çalışmanın amacı, Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programı öğrencilerinin mezun olduktan sonra Tıbbi mümessillik mesleğini yapmak istememelerindeki nedenlerden mesleğin etik açıdan kendilerine uygun olmadığı düşüncesinin etik ve dini inançları konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları ile ilişkisini saptamaktır. Yöntem; Bu amaç ile Tıbbi Mümessillik mesleğine karşı geliştirilmiş olan mesleki tutum ölçeği, Nisan 2016 tarihinde Karabük Üniversitesi Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programında kayıtlı 204 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Öğrencilere beşli likert tipi mesleki tutum ölçeğinin yanı sıra, demografik bilgi soruları ve osgood tipi dini inanç konusunda kendilerini nasıl tanımladıklarını belirleyen soru sorulmuş olup aralarındaki korelasyonun saptanması amaçlanmıştır. Sonuç; Dini inanç düzeyi ile tıbbi mümessilliğin etik bir meslek olmadığını düşüneniyorum sorusu arasındaki pearson korelasyonu $p=0,036$ ile anlamlı çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik; Tıbbi Mümessil; Sağlık Hizmetleri Pazarlaması; Etik Değerler; Mesleki Tutum

JEL Sınıflandırması: M31, Z12, I10

Abstract

The purpose of this study is to find out the reason why the graduates of Medical Promotion and Marketing are not volunteer to do their own jobs claiming that this job is not appropriate for them in terms of their moral and religious values. Method; For this purpose, a suitable vocational attitude scale has been conducted on 204 students studying this department at Karabük University in April, 2016. Besides fivefold vocational attitude scale, the students were asked demographic information and osgood types of questions to reveal the correlation between them. Conclusion; The

* Doç.Dr.; Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, fatihbayram@karabuk.edu.tr

** Öğr.Gör.; Karabük Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, tugbagungor@karabuk.edu.tr

*** Öğr.Gör.; Karabük Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, secilbayram@karabuk.edu.tr

question about the level of belief and medical promotion reveals that pearson correlation is $p=0,036$.

Key Words: *Ethics; Medical Representative; Marketing of Health Services; Ethic Values; Vocational Attitude*

JEL Classification: *M31, Z12, I10*

- **GİRİŞ**

Etik, bireylerin başka varlıklara karşı doğru olarak nasıl davranacaklarını tanımlayan ilkeler, değerler ve standartlar olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğüne göre; çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Etik ve ahlak kavramları çoğu zaman birbiri ile karıştırılan kavramlar olmakla birlikte, etik bireyin davranışlarına rehberlik eden ahlaki kurallar ve standartlar sistemi olarak değerlendirilebilir. Etik kurallar her ne kadar yazılı olarak standartlaştırılmaya çalışılmış olsa da bireylerin davranışları ahlaki olarak olaylara yükledikleri değerler ile değişkenlik gösterebilir. Etik ve ahlaki kurallara uygun olmayan davranışlar sonucunda her zaman hukuk kuralları gibi yaptırımlar uygulanmamakla beraber kişinin toplum tarafından dışlanması gibi bir yaptırımla veya vicdani olarak rahatsızlık duyması ile sonuçlanabilmektedir (Başpınar ve Çakıroğlu, 2011).

Etik kurallara uymak, uzun vadede toplumun her kesimine yarar sağlar. Dinlerin de en önemli amacı, toplumlara düzen ve istikrar getirerek dünya hayatını insanlar için anlamlı kılmaktır. Etik davranışların yalnızca din ekseninde şekillendiğini söylemek ya da herhangi bir dini inanca sahip olmayan bireylerin etik dışı davrandıklarını söylemek mümkün olmasa da tüm dinlerin “iyi” ve “doğru” olanı öğütlediği, böylelikle etik kavramı ile örtüştüğü söylenebilir.

Etik iklim, örgüt kültürünün ve örgütsel değerlerin etik ve ahlaki olarak nasıl algılandığı yönünde çalışanların ve paydaşların zihninde oluşan etik algısıdır. İlaç firmalarında yönetmeliklerle, dernekleşmelerle ve tanıtım ilkelerine bağlılıkla örgütsel anlamda olumlu bir etik iklim yaratılmaya çalışılmaktadır (Eren ve Hayatoğlu, 2011:110). Bu çabanın sebebi olarak ilaç sektöründeki olumsuz etik algısı gösterilebilir (Sayğan ve Bedük, 2013).

İlaç, mal ya da ürün olarak ikame edilemez bir özellik göstermektedir. İlacın kullanım değeri, hastanın ona ihtiyaç duymasıyla doğru orantılıdır. Zorunluluğun temel belirleyicisi, sağlık sorunlarının giderilmesi ve sağlığın yeniden kazanılmasıdır. Burada ilaca ihtiyaç duyan hastadır. Ancak ürünü satın alırken karar veren hekimdir. Yani müşterinin talebini, sağlık hizmetini arz eden taraf belirlemektedir. İlaç bir meta olarak asıl kullanıcıya ulaşırken pek çok etkiye maruz kalmaktadır. İlaç piyasası arzın talebi etkilediği ve yarattığı bir piyasa olarak kötüye kullanıma çok açık, bilgi asimetrisinin olduğu bir piyasadır.

Piyasada ilacı arz eden ilaç firmaları piyasadaki talep üzerinde baskın bir politika izlemektedirler. Hekimin ilaç seçim kararını belirlemekten başlayıp piyasada yeni ilaç pazarları yaratmaya kadar

giden bir politika olarak düşünülebilir. Bu süreç hasta ile hekim arasında bilgi asimetrisinin yarattığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlaç firmaları faaliyetlerini gerçekleştirirken gerekli etik prosedürlere uygun hareket etmek zorundadırlar (Büyüktanır vd.,2013). İlaç tanıtım faaliyetleri Sağlık Bakanlığı'nın Beşeri Tıbbi Ürünlerin Tanıtım Faaliyetleri Hakkındaki Yönetmeliğini dikkate alarak 2008 yılında Beşeri Tıbbi Ürünlerin Sağlık Mesleği Mensuplarına Tanıtım İlkeleri ile sınırlandırılmış, Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, İlaç İşverenleri Sendikası gibi oluşumların çatısı altında toplanan firmaların çalışma koşulları etik ve ahlaki olarak uygun hale getirilmiştir (Sarı, 2009). Bütün uygulamalara rağmen ilaç piyasasında etik dışı davranışlar alan yazında tartışılmaktadır (Eren, 2012).

İlaç firmalarının yönetmeliklerle sınırlandırılmamış etik ve ahlaki açıdan tartışılabilir pazarlama teknikleri mevcuttur (Sayım, 2015) Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir; Üçüncü taraf tekniği, bilimsel araştırmalara yönelik girişimler, tıbbi yayınların araçlaştırılması, mesleki uygulama kılavuzu yazarları ile ilişkiler, serbest gazeteciler kiralamak ve hasta gruplarını kullanmak (Civaner, 2008:315).

Bu bahsedilen yöntemleri açıklamak etik tartışmaları anlamak için yerinde olacaktır. Üçüncü taraf tekniği; aynı meslek mensubu bir uzmanın diğer çalışma arkadaşlarına fikir liderliği yapması şeklinde gerçekleşir. Bu fikir liderinin alanda saygın bir kişi olması, sözü dinlenen ve ilaç firması ile ilişkisi olduğu düşünülmemen bir lider olması önemlidir (Yıldırım ve Kadioğlu, 2007).

Bilimsel araştırmalara yönelik girişimler; günümüzde bilimsel araştırmaların gerçekleşmesi için gerekli yüklü mali kaynağın ilaç firması tarafından karşılanarak ilacın kullanımının gerçekleşmesi ve pazarının geliştirilmesi amacıyla tanınırlığının artırılmasına yönelik, ama aslında tamamen bilimsel çalışma yaratmak ve bilime katkı sağlamak amaçlı gerçekleştirilen çalışmaları içermektedir.

Bilimsel yayınların araçlaştırılması; Pek çok bilimsel dergi ilaç firmalarının sponsorlukları ve ilaç reklamları ile yayın faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Bu koşulları altında yayınlara seçilmesinde söz sahibi olmaktadır. Bu bağlamda yayınlara tarafsızlığını yitirmekte ve pazarlama aracı olarak hizmet etmektedir.

Mesleki uygulama kılavuzu yazarlarının şirketler için bilimsel araştırma gerçekleştirdikleri, şirket çalışanı veya danışman oldukları tespit edilmiştir.

Serbest gazeteciler kiralamak yönetimi ile, ilacın tedavi ettiği hastalığın farkındalığı yönünde haberler yaptırmak, ilaç hakkında yaptırılmış bilimsel araştırmaların haber ve duyurularının yapılması yönünde faaliyet göstermektedirler.

Hasta gruplarını kullanmak; özellikle kronik birtakım hastalıklar için kurulmuş dernekler veya benzeri topluluklara yapılan bilgilendirme toplantılarını gerçekleştirilmektedir. Burada temel amaç grupları yönlendirmek, farkındalık yaratmak ya da gerekirse ikna edilmiş hekim grupları tarafından tedavilerinin sağlanması ile pazarı genişletmektir.

Tüm bu faaliyetler ışığında firmaların etik ve ahlaki olarak nerede durdukları kişilerin ve karar vericilerin vicdani değerlerine bırakılmış görünmektedir. Firmalar için temel hedef karlılıktır ve karlılıklarını gerçekleştirmek için yoğun bir saha gücüne ihtiyaç duyarlar ve bu güç firmaların halkla ilişkiler faaliyetlerinin vazgeçilmezidir. Türkiye’de faaliyet gösteren ilaç firmalarının çalışanı olarak mümessillerin çalışmış oldukları firmanın etik kimliğinin varlığı ve etik ilkelere bağlılığı çalışan performansını ve kuruma bağlılığını pozitif etkilemektedir. Motivasyonu yüksek olan satış elemanının da işine bağlılığı artacak bu da satış başarısını olumlu etkileyecektir (Eren ve Hayatoğlu; 2011). Tıbbi Tanıtım Temsilcisi olarak adlandırılan bu çalışanlar firmanın faaliyetlerini sağlık çalışanlarına aktararak satışa destek olur ve kazanç sağlarlar.

Bozyiğit ve Akkan (2013) çalışmalarında ilaç firması çalışanlarının firmanın koyduğu etik iklim anlayışına uyumda sorun yaşadıklarını, yerli firma ve yabancı firma çalışanlarının etik ilkelere uyumda farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca yaptıkları çalışmadan çalışanların %30’unun tesadüfen, %22’sinin de daha iyi bir alternatif iş bulamadığından ilaç firmasında çalışmak zorunda kaldıklarını tespit etmişler ve bu durumun işlerini sahiplenme, uzun vadeli bir kariyer planlama ve mesleğin etik kodlarına bağlı olup olmama kararlarını etkileyeğini savunmuşlardır.

Kariyer, kişilerin hedefledikleri meslekten gelir elde etmeleri, sorumluluk üstlenmeleri, terfi alabilme olanaklarına sahip olabilme amaçlarını tanımlarken, bir iş alanında ilerleme, gelişme, deneyim ve beceri kazanma gibi durumları da kapsamaktadır (Şimşek, 2002:351; Bayraktaroğlu, 2006:137; Bingöl, 2004:245). Kariyer planlaması ise, kişinin çalıştığı kurumun hedeflerine uyum sağlayarak, kurum için daha etkin çalışarak, kurumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterliliklerin geliştirilmesi olarak tanımlanabilir (Şimşek, 2002:360). Kariyer planlama amaçları, kuruma ve bireye kazandıracakları açısından farklılık gösterse de, kişinin başarısını sağlamadan insan kaynaklarını verimli kullanmaya ve iş güvenliğini sağlamaya kadar geniş bir alana uzanır. Çalışanların eğitim düzeyi arttıkça kariyer planlamaya olan ilginin de arttığı belirtilebilir.

Bireysel kariyer planlamada kendini değerlendirme, kariyer olanaklarının değerlendirilmesi, hedef belirleme, kariyer planının hazırlanması ve uygulanması ve geribildirimden oluşan beş temel aşama bulunmaktadır (Mavisu, 2010). Bunun yanı sıra kariyer planlamayı etkileyen, kişilerin kendisinden ya da dış çevreden kaynaklanan belirleyiciler söz konusudur. Bunlar, yaş, cinsiyet, kişisel özellik ve yetenekler gibi bireysel belirleyiciler olabileceği gibi, aile, okul ve arkadaş çevresi, yasal ve politik faktörler, ekonomik faktörler, kültürel ve sosyal değişim faktörleri gibi dış çevreden kaynaklanan belirleyiciler olabilir (Adıgüzel, 2008).

Kariyer planlaması ve seçimi kişilerin hayatını önemli düzeyde etkileyen bir eylemdir. İdeal olan kişilerin kendi yapmak istedikleri ve mutlu olabilecekleri işi yapmalarıken, hayat koşulları kişileri daha rahat bir yaşam sürebilecekleri gelir düzeyinde işlere yönlentmektedir. (Özen, 2011:83)

Kişilerin kariyer seçimini etkileyen sosyal ve psikolojik pek çok etmen olmasına rağmen, psikolojik faktörlerden olan “dini inanç” kişilerin kariyer seçiminde belirleyici bir faktör olarak düşünülmektedir. Sarıkaya ve Khorshid (2009) Öğrencilerin kariyer seçimini etkileyen etmenleri

araştırdıkları çalışmalarında, dini tercihlerin öğrencilerin kariyer seçiminde ikinci derecede önem taşıdığını belirtmişlerdir.

Kişilerin dini ve vicdani değerleri ile ilaç firmalarının etik tutumu arasında bir ikilem olması olasıdır. Tıbbi mümessilin mesleğe başlamadan önce mesleki etik anlayışını kavraması, meslek seçimindeki tutumunu etkileyecektir. Bu, tartışmaya ve araştırmaya açık bir konu olarak çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Ön lisans düzeyinde eğitim veren Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programlarından ürün tanıtım temsilcisi olarak mezun olan adaylar mesleğin gereklilikleri konusunda bilgi sahibi olarak mezun olmakta ve ilaç piyasasında istihdam edilmektedirler. Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programını seçen adayların mesleki tutumlarının öğrencilik döneminde belirlenmesi ve mesleği icra etme kararlarının erken verilmesi öğrencilerin kariyer planlarını yapabilmeleri açısından önemlidir.

Kariyer planlaması ve seçimi kişilerin hayatını önemli düzeyde etkileyen bir eylemdir. İdeal olan kişilerin kendi yapmak istedikleri ve mutlu olabilecekleri işi yapmalarıyla, hayat koşulları kişileri daha rahat bir yaşam sürebilecekleri gelir düzeyinde işlere yöneltmektedir. (Özen, 2011:83)

Sarıkaya ve Khorshid (2009) Öğrencilerin kariyer seçimini etkileyen etmenleri araştırdıkları çalışmalarında, dini tercihlerin öğrencilerin kariyer seçiminde ikinci derecede önem taşıdığını belirtmişlerdir.

Kişilerin kariyer seçimini etkileyen sosyal ve psikolojik pek çok etmen olmasına rağmen, psikolojik faktörlerden olan “dini inanç” kişilerin kariyer seçiminde belirleyici bir faktör olarak düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programı öğrencilerinin mezun olduktan sonra Tıbbi mümessillik mesleğini yapmak istememelerindeki nedenler arasında mesleğin etik açıdan kendilerine uygun olmadığı düşüncesinin etik ve dini inanç konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları ile ilişkisini saptamaktır.

- **GEREÇ VE YÖNTEM**

Çalışmanın hipotezi “Dini inanç düzeyinin kuvvetli olduğunu söyleyen tıbbi mümessil adayı öğrenciler, tıbbi mümessillik mesleğinin etik olmadığını düşünmektedirler”. Bu hipotezi test etmek amacıyla ile öğrencilere tıbbi mümessillik mesleği için tutum ölçeği uygulanmış ve dini inançlarını kendileri açısından nasıl tanımladıklarını belirlemek amacıyla osgood tipi ölçek içeren bir soru sorulmuştur. Etik açıdan oluşan mesleki tutumları ve dini inanç konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır.

Karabük Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama Programına 2015-2016 Bahar yarıyılında kayıtlı olan toplam 282 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 146’sı birinci öğretim ve 136’sı ikinci öğretim öğrencisidir. Tüm evrene ulaşmak amaçlanmıştır ancak öğrencilerden isteyerek bölümden ayrılan ve devam etmeyenler dışında

toplam 206 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmanın etik olarak sağlıklı yürütülmesi amacıyla katılımcıların gönüllülüğü esas alınmış ve formlarda kişisel bilgilere yer verilmemiştir. Katılımcılardan dönen 204 sağlıklı form ile uygulama gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin dini inanç konusunda kendilerini nasıl tanımladıklarını belirleyebilmek amacıyla anlamsal farklılaşım tekniği olarak zıtlıkların yer aldığı osgood tipi ölçek ile dini inançları sorulmuştur. Buradaki amaç, katılımcıların dini inanç düzeylerini tespit etmek olmayıp, dini inanç düzeylerini hangi seviyede değerlendirdikleri üzerine odaklanılmış, bu konudaki içgörülerini ile ilgili bir durum tespiti yapılmıştır. İnançsız, az inancılı, inancılı, dindar, muhafazakar ve aşırı muhafazakar olarak kategorileştirilen altılı osgood tipi zıtlıkların farklı uçta yer aldığı soru ile kendilerini hangi dini inanç düzeyinde gördükleri sorulmuştur. Alan yazında pek çok dini tutum ölçeği likert tipi ölçek türleri olmasına rağmen burada amaç dini tutumlarını ölçmek değil kendilerini hangi düzeyde gördüklerini belirlemektir (Ok,2011, syf.535).

Öğrencilerin tıbbi mükemmellik mesleğine yönelik tutumlarının ölçülmesi amacıyla geliştirilmiş 42 sorudan oluşan beşli likert tipi “tıbbi mükemmellik mesleğine yönelik tutum ölçeği” uygulanmıştır. Karabük Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama Programında kayıtlı 204 öğrenciye ulaşılmıştır. SPSS paket programına işlenen veriler, 22 olumlu 20 olumsuz maddeden oluşmaktadır ve ölçekte olumsuz sorular yeniden kodlanarak yükleri eşit hale getirilmiştir. Güvenirlik Analizi sonucu Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) .956 ile güvenirlik düzeyini mükemmel olarak açıklanmıştır. Çoklu soru yapılarının hangi tutumları açıkladığının belirlenmesi için yapılmış temel bileşenler analizi (Principal Component Analysis – PCA) sonucunda ölçeğin öğrencilerin tutumlarının 6 faktörde açıklandığı görülmüştür. Belirlenen faktörler; 1.faktör; mesleği yapmaya karşı istek, 2.faktör; mesleğe uygunluk 3.faktör; mesleğin geçerliliği, 4.faktör; mesleği yapmaya mecburiyet, 5.faktör; mesleğe karşı duyulan iç tatmin, 6.faktör; mesleğe karşı duyulan kaygı şeklindedir¹. (Bayram ve diğ; 2016,syf:417).

• BULGULAR

Tıbbi tanıtım ve pazarlama programında çalışmaya katılan toplam 204 öğrencinin 113’ü kız 91’i erkektir. 106 birinci öğretim öğrencisi, 98 ikinci öğretim öğrencisi mevcuttur (Tablo 1). Öğrencilerin dini görüş dağılımları incelendiğinde 139 öğrencinin kendisini inancılı olarak tanımladığı 37 dindar, 17 muhafazakar öğrenci olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin cinsiyetlere göre dağılımı tablo 2’de gösterilmiştir. Yapılan ki-kare analizine (p=0,383) göre öğrencilerin cinsiyete göre dini görüşleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyet ve Öğrenim Türüne Göre Dağılımı

Öğrenim_Türü	Toplam
--------------	--------

¹ Elde edilen bulgular “Mesleki tutum ölçeği geliştirilmesi, geçerlik ve güvenirlik çalışması: tıbbi tanıtım ve pazarlama bölümü öğrencilerinin tıbbi mükemmellik mesleğine yönelik tutumu” adlı bildiriye tam metin olarak yayınlanmış olup bu çalışmanın amacına ulaşabilmek için öğrencilerin ifade ettikleri dini tutum düzeyleri ile karşılaştırılmıştır.

		1.öğreti m	2.öğreti m	
Cinsiyet	Kız	59	54	113
	Erkek	47	44	91
Toplam		106	98	204

Tablo 2: Dini İnançın Cinsiyet ile İlişkisi

		Din						Toplam
		inanç sız	az inan an	inan çlı	dind ar	muhafaz akar	aşırı muhafaz akar	
cinsiyet	Kız	2	2	84	16	7	2	113
	Erkek	2	2	55	21	10	1	91
Toplam		4	4	139	37	17	3	204

Öğrencilerin mesleki tutumları cinsiyet ile karşılaştırıldığında erkek ve kız öğrencilerin “mesleği yapmaya mecburiyet” tutumunun farklılığı istatistiksel olarak anlamlıdır. Erkek öğrenciler mesleği yapmak konusunda kendilerini kızlara göre daha mecbur görmekte-dirler. Buna karşılık olarak mesleğe karşı duyulan iç tatmin kızlarda erkeklere oranla daha yüksektir (Tablo 3).

Tablo 3. Mesleki Tutum Faktör Yüklerinin Cinsiyet ile İlişkisi

	faktör1-	faktör2-	faktör3-	faktör4-	faktör5-	faktör6-
		mesleğe uygunluk	mesleğin geçerliliği		mesleğe karşı	mesleğe karşı

		mesleği yapmaya karşı istek		mesleği yapmaya mecburiyet	duyulan iç tatmin	duyulan kaygı	
cinsiyet	N						
kız	113	101,70	102,15	105,18	94,34	110,39	103,17
erkek	91	103,49	102,93	99,18	112,63	92,70	101,66
Total	204						
Mann-Whitney U		5051,000	5102,000	4839,000	4219,500	4249,50	5065,50
Wilcoxon W		11492,00	11543,00	9025,00	10660,50	8435,50	9251,50
Z		-,216	-,094	-,723	-2,214	-2,147	-,183
P değeri		,829	,925	,470	,027	,032	,855

Öğrencilerin mesleki tutumları ile dini inançlarına göre kendilerini nasıl tanımladıkları karşılaştırıldığında, “mesleğin geçerliliği” tutumunun dini inanca göre farklılık gösterdiği saptanmıştır (Tablo 4). İnançsız olanlar diğerlerine oranla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde mesleğin geçerli bir meslek olduğunu belirtmişlerdir. Bu bilgi ışığında dini inançla ilişkili olduğu gözlenen “mesleğin geçerliliği” faktörünün alt maddeleri de tek tek dini inançla incelenmiş ve tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 4. Mesleki Tutum Faktör Yüklerinin Dini İnanç ile İlişkisi

	faktör1- mesleği yapmaya	faktör2- mesleğe uygunluk	faktör3- mesleğin geçerliliği	faktör4- mesleği yapmaya mecburiyet	faktör5- mesleğe karşı	faktör6- mesleğe karşı
--	--------------------------------	---------------------------------	-------------------------------------	--	------------------------------	------------------------------

		karşı istek				duyulan iç tatmin	duyulan kaygı
din	N						
inançsız	4	147,88	147,50	181,00	177,50	141,00	162,00
az inanan	4	78,00	98,62	44,75	141,75	48,50	113,00
inançlı	139	103,12	104,31	103,20	98,91	102,56	100,23
dindar	37	107,41	103,26	105,43	105,32	108,51	112,93
muhafazakar	17	79,79	79,85	83,71	96,74	90,38	88,62
aşırı muhafazakar	3	114,33	83,00	112,67	114,50	114,83	64,17
Total	204						
Kruskal Wallis Test Chi-Square		5,963	5,333	12,859	9,227	6,391	7,864
df		5	5	5	5	5	5
P değeri		,310	,377	,025	,100	,270	,164

Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programı müfredatında mesleki etik dersi 2.dönemde bulunmaktadır. Mesleki etik dersini almakta olan öğrenciler ile almış olan öğrencilerin tutum farklılıklarını saptamak amacıyla dönemleri arasındaki fark ile mesleki tutum faktör yükleri karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda mesleğe karşı duyulan iç tatminin öğrencileri okudukları dönem ile ilişkisi olduğu gözlenmiştir. Son dönemini okuyan öğrencilerin mesleğe karşı duyulan iç tatmin düzeyi diğer 2. ve 3. dönemdeki öğrencilerden düşüktür (Tablo 5).

Tablo 5. Mesleki Tutum Faktör Yüklerinin Öğrencilerin Okumuş Oldukları Dönem ile İlişkisi

	faktör1- mesleği yapmaya karşı istek	faktör2- mesleğe uygunluk	faktör3- mesleğin geçerliliği	faktör4- mesleği yapmaya mecburiyet	faktör5- mesleğe karşı duyulan iç tatmin	faktör6- mesleğe karşı duyulan kaygı
--	---	---------------------------------	-------------------------------------	--	--	--

Dönemi	N						
2.dönem	97	107,64	103,04	110,54	102,54	111,57	94,16
3.dönem	40	103,40	114,40	101,61	107,91	115,24	114,50
4.dönem	67	94,51	94,62	91,39	99,22	81,77	107,40
Total	204						
Kruskal Wallis Test Chi- Square		1,973	2,841	4,194	,551	12,635	4,105
df		2	2	2	2	2	2
P değeri		,373	,242	,123	,759	,002	,128

Din ile ilişkisi olduğu gözlemlenen “mesleğin geçerliliği” ne yönelik tutum faktörü aşağıdaki maddelerden oluşmaktadır. 13- Tıbbi mümessilliği maddi imkanları nedeniyle tercih ediyorum. 22- Tıbbi mümessillik mesleğini çevreme tavsiye ederim. 37- Tıbbi mümessilliğin geleceği beni endişelendiriyor. 38- Tıbbi mümessilliği geçerli bir meslek olmadığını düşünüyorum. 39- Tıbbi mümessilliğin etik bir meslek olmadığını düşünüyorum. 40- Tıbbi mümessilliğin saygın bir meslek olmadığını düşünüyorum. 41- Tıbbi mümessillik kadar kazanabileceğime inandığım başka bir işi tercih ederim. 42- Tıbbi mümessillik mesleğini kimseye tavsiye etmem. Mesleğin geçerliliği konusunda tutumu belirleyen bu sekiz maddenin de cinsiyet, dini inanç, okunan dönem, kayıt yılı ve öğrenim türü ile tek tek ilişkileri incelenmiştir.

Tablo 6. Mesleğin Geçerliliğine Yönelik Tutum Madde Yüklerinin Cinsiyet ile İlişkisi

	13- Maddi imkanla rı	22- çevre me tavsiye ederim	37- geleceği beni endişelendiriy or.	38- geçerli bir meslek olmadığını düşünüyor um	39- etik bir meslek olmadığını düşünüyoru m.	40- saygın bir meslek olmadığını düşünüyor um	41- TM kadar kazanabileceğ im başka bir iş tercih ederim.	42- kimse ye tavsiye etme m.	
N									
kız	11 3	100,79	102,15	103,64	105,34	107,83	107,01	105,72	103,75

erkek	91	104,63	102,94	101,08	98,97	95,88	96,90	98,51	100,95
Total	20								
	4								
Mann-Whitney U		4948,0	5101,5	5012,5	4820,5	4539,0	4631,5	4778,0	5000,5
Wilcoxon W		11389,5	11542,5	9198,5	9006,5	8725,0	8817,5	8964,0	9186,5
Z		-,486	-,100	-,316	-,797	-,1490	-,1279	-,892	-,350
P değeri		,627	,921	,752	,425	,136	,201	,373	,727

Tablo 6’da mesleğin geçerliliği tutumunu oluşturan ölçek maddelerinin cinsiyet ile ilişkisi olmadığı gözlenmiştir. Tablo 7’de dini inanç konusunda kendilerini nasıl tanımladıkları ile mesleğin geçerliliğine yönelik tutum maddelerinin ilişkisi incelendiğinde “Tıbbi mümessilliğin etik bir meslek olmadığını düşünüyorum” ifadesinin dini inanç ile ilişkisi olduğu saptanmıştır. Tutum faktörlerindeki olumsuz ifadelerin yeniden kodlanarak işlenmiş ve olumlu ifadelerle eşit düzeylerde temel bileşenler analizi yapılmıştır. Bu koşullar altında inançsız olanların diğerlerine göre tıbbi mümessillik mesleğini diğerlerine göre daha fazla etik bulduklarından bahsedilebilir. Az inanan gruptaki öğrencilerin etik bulmama düzeyi diğerlerine göre çok farklılık göstermektedir. Ancak bu az inanan gruptaki öğrenci sayısının azlığından kaynaklanabilir. Genel olarak dini inanç düzeyi arttıkça mesleğin etik olduğuna inanç azalmaktadır. Bu bulgu pearson korelasyon analizi ile test edilmiş ve dini inanç düzeyi ile tıbbi mümessilliğin etik bir meslek olmadığını düşünüyorum sorusu arasındaki ilişki istatistiksel olarak $p=0,036$ ile anlamlı çıkmıştır.

Tablo 7. Mesleğin Geçerliliğine Yönelik Tutum Madde Yüklerinin Dini İnanç ile İlişkisi

	13- Maddi imkanları	22- çevre me tavsiye ederim	37- geleceği beni endişelendiriyor.	38- geçerli bir meslek olmadığını düşünüyor um	39- etik bir meslek olmadığını düşünüyor um.	40- saygın bir meslek olmadığını düşünüyor um	41- TM kadar kazanabileceğim başka bir işi tercih ederim.	42- kimseye tavsiye etmem.	
din	N								
inançsız	4	161,50	157,00	171,88	175,00	173,50	138,62	151,00	130,25
az inanan	4	87,25	67,75	92,62	90,12	37,38	79,25	21,00	103,25

<i>inançlı</i>	13 9	97,28	103,70	98,36	103,29	105,22	106,71	104,93	103,18
<i>dindar</i>	37	114,76	100,01	113,14	99,28	96,14	95,23	107,81	102,50
<i>muhafaza kar</i>	17	103,38	92,26	96,00	88,85	93,68	82,06	78,12	88,03
<i>aşırı muhafaza kar</i>	3	129,67	109,17	120,50	102,50	97,17	95,67	106,67	115,00
Total	20 4								
Kruskal Wallis Test; Chi- Square		8,408	5,977	8,446	7,860	12,665	6,037	14,555	2,225
df		5	5	5	5	5	5	5	5
P değeri		,135	,308	,133	,164	,027	,303	,012	,817

Ayrıca “Tıbbi mümessillik kadar kazanabileceğim başka bir işi tercih ederdim” maddesine ait yüklerin dini inanç düzeyi ile ilişkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Yine aynı maddenin öğrencilerin okudukları dönem ve kayıt oldukları yıl ile ilişkisi olduğu saptanmıştır. 2. ve 3. dönem öğrencilerinin mesleği daha fazla kabullendiği 4. dönem öğrencilerinin aynı düzeyde kazanabilecekleri farklı meslekleri tercih edebilecekleri görülmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Mesleğin Geçerliliğine Yönelik Tutum Madde Yüklerinin Öğrencilerin Okuduğu Dönem ile İlişkisi

	13- Maddi imkanlar ı	22- çevrem e tavsiye ederim	37- geleceği beni endişelendiriyor .	38- geçerli bir meslek olmadığını düşünüyorum m	39- etik bir meslek olmadığını düşünüyorum .	40- saygın bir meslek olmadığını düşünüyoru m	41- TM kadar kazanabileceği m başka bir işi tercih ederim.	42- kimsey e tavsiye etmem.	
dönemi	N								
<i>2.döne m</i>	97	107,04	101,53	108,44	108,75	109,15	104,18	113,37	109,92
<i>3.döne m</i>	40	92,34	116,88	94,54	109,48	93,20	99,98	103,44	107,30
<i>4.döne m</i>	67	101,99	95,32	98,65	89,29	98,42	101,57	86,21	88,89
Total	20 4								

Kruskal Wallis Test ; Chi- Square	1,957	3,705	2,106	5,418	2,736	,186	8,876	5,794
df	2	2	2	2	2	2	2	2
P değeri	,376	,157	,349	,067	,255	,911	,012	,055

• SONUÇ VE ÖNERİLER

Tıbbi mümessillik mesleği seçiminde etik değerlere bağlılığın dini inanç ile ilişkisinin incelendiği, “dini inanç düzeyinin kuvvetli olduğunu söyleyen tıbbi mümessil adayı öğrenciler, tıbbi mümessillik mesleğinin etik olmadığını düşünmektedirler” hipotezinden hareketle yürütülen çalışmanın bulguları sonucunda dini inanç düzeyi arttıkça mesleğin etik olduğuna inancın azaldığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmaya katılan 204 öğrencinin 139’u dini inancını inançlı, 37’si dindar, 17 si muhafazakar olarak tanımlamıştır. Öğrencilerin cinsiyeti ile dini tutumu arasında ilişki saptanmamıştır.

Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama programında okuyan öğrencilere uygulanan mesleki tutum ölçeği sonucunda öğrencilerin davranışları “mesleği yapmaya karşı istek, mesleğe uygunluk, mesleğin geçerliliği, mesleği yapmaya mecburiyet, mesleğe karşı duyulan iç tatmin ve mesleğe karşı duyulan kaygı” başlıkları çerçevesinde belirlenmiştir. Bu belirlenen tutum yükleri dini inanç ile karşılaştırıldığında “mesleğin geçerliliği” faktörünün dini inanç ile ilişkisi olduğu saptanmıştır. Kendisini inançsız olarak değerlendiren öğrencilerin mesleğin geçerliliği yönündeki tutumu diğerlerine göre daha olumludur.

Dini inanç ile ilişkisi olduğu gözlemlenen “mesleğin geçerliliği” ne yönelik tutum faktör maddelerinin arasında “Tıbbi mümessilliğin etik bir meslek olmadığını düşünüyorum” maddesi yer almaktadır. Bu nedenle ilgili tutum maddelerinin tek tek dini inanç ile ilişkisi incelenmiş ve etik olmadığını düşünüyorum sorusunun dini inanç ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Dini inanç ve mesleğin etik olduğu düşüncesi arasında negatif korelasyon vardır ve ilişkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Etik konusundaki düşünce ve tutumların sadece din ekseninde şekillenmediğini söyleyebiliriz. Bunun sebebi, dinlerin her ne kadar öğretileri ve felsefeleri açısından etik ve ahlak kavramlarıyla aynı şeyleri ifade ettiği bilinse de etik kavramını oluşturan tek parametrenin din olmaması buna sebep gösterilebilir. Her ne kadar kendini inançsız olarak tanımlayan öğrencilerin, mesleğin geçerli bir meslek olduğunu düşündükleri sonucuna varılmış olsa da aynı gruptaki öğrencilerin mesleğin geçerliliğine yönelik alt maddeler açısından bakıldığında, tıbbi mümessillik kadar kazanabilecekleri başka bir işi tercih edebileceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin mesleğin geçerli bir meslek olduğunu düşünmekle birlikte etik bir meslek olmadığını düşünmelerinin, aynı maddi kazancı elde edebilecekleri farklı alternatifleri değerlendirmeye sıcak bakmalarına neden olduğu söylenebilir.

Buna ek olarak mesleki eğitim süresince mesleki bilgi düzeyinin artışının ve mesleki etik dersi almanın da tutumu “mesleğe karşı duyulan iç tatmin” açısından etkilediği görülmektedir. Mesleki eğitimini almış son dönem öğrencilerindeki iç tatmin düzeyinin yeni öğrencilere göre daha düşük olduğu gözlenmektedir. Bu duruma, öğrencilerin eğitim müfredatında yer alan dersler sayesinde mesleğin doğası ile ilgili artan bilgi düzeyi ve oluşan etik bilinci arasında yaşadığı ikilemin neden olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin cinsiyeti ile dini tutumu arasında ilişki saptanamamakla birlikte çalışmanın amacı ile tamamen ilgili olmasa da cinsiyet ile ilgili şu bulgular dikkat çekicidir. Erkek öğrenciler mesleği yapma konusunda kendilerini daha mecbur hissetmektedirler. Buna karşılık kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre mesleki iç tatmin düzeyi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu bulgular başka araştırmalarda daha detaylı incelenebilir.

Kendini mesleği yapmak zorunda hisseden ancak etik ilkelere bağlı kalma ikileminde kalan mümessil adayları ve çalışanlar için karar aşamalarında ne yapması gerektiği konusunda mesleki eğitimler verilebilir. Bu doğrultuda mesleki eğitim esnasında etikle ilgili standartların kalıp olarak dayatılmasından ziyade etik bilincinin oluşturulması, kariyer planlaması yapmaları ve geleceklere yön vermeleri konusunun hür vicdanlarına bırakılması yerinde olacaktır.

Son dönem öğrencileri 2. ve 3. dönem öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde “tıbbi mümessillik kadar kazanabileceği başka bir alternatifin olması durumunda başka bir işi tercih edebileceğini, mesleğin geçerli bir meslek olmadığını düşündüklerini ve mesleği kimseye tavsiye etmeyeceklerini” ifade etmişlerdir. Bunun nedeninin üniversite tercihleri sırasında öğrencilerin yeterince araştırma yapmadan, rehberlik hizmeti almadan dolayısıyla meslekle ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip olmadan tercih yapması, meslekle ilgili temel bilgileri dahi eğitim öğretim sürecinde öğrenmesi sonucunda gerçeklerle beklentilerinin farklı olduğunun farkına varması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda üniversite tercih dönemlerinde lise mezunu adaylara kariyer planlamalarını çok daha erken bir zamanda yapabilmeleri ve zaman kaybı yaşamamaları adına iyi bir rehberlik hizmetinin sunulmasının oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir. Sektördeki etik ikilem ve meslek seçiminde iyi bir rehberlik hizmeti alınamaması gibi nedenlerle sektörde çalışanların devir hızının yüksek olduğu düşünülürse, öğrencilerde erken dönemde farkındalık yaratılarak kariyerlerini doğru planlamaları sağlanmış olabilir.

Benzer çalışmanın Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama mezunu ancak sektörde çalışmayan adaylara, mevcut sektör çalışanlarına ve sektörden ayrılmış olan kişilere uygulanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O. (2008), Türkiye’de Gençlerin Kariyer Planlamasını Etkileyen Faktörler ve Üniversite Hazırlık Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Başpınar, Nuran Öztürk; Çakıroğlu, Demet (2011), **Meslek Etiği**, Nobel Akademik Yayıncılık

Bayraktaroğlu, S. (2006), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Sakarya: Gazi Kitabevi.

Bayram, F., Bayram, S.S., Acar, E. (2016), "Mesleki tutum ölçeği geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışması: tıbbi tanıtım ve pazarlama bölümü öğrencilerinin tıbbi mümessillik mesleğine yönelik tutumu", ERPA International Congresses on Education 2016 - Book of Proceedings,411-419.

Bingöl, D. (2004), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Bozyiğit, Sezen; Akkan, Erdem (2013)," Kişisel satışta etik: Adana ilindeki tıbbi satış temsilcilerinin etik tutumlarının incelenmesi" **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 28(1),49-79.

Büyüktanır, B.G.Ö., Birinci, G., Ömürgönülşen, U. (2012), "Trips sözleşmesi ve ilaç firmalarının sağlık hakkına ilişkin etik sorumlulukları" **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 30(2),1-26.

Civaner,Murat (2008), "**Tanıtım Kaynaklı Etik Sorunlara Yönelik Bir Öneri: Ulusal İlaç Bilgi Ağı**" **Türk Psikiyatri Dergisi**, 19(3),310-7

Eren, Mustafa (2012), "**Sağlık biraz da kirlenmiş bir alan**" **Türkiye sağlık sektörü içerisinde mümessiller**" Çalışma ve Toplum

Eren, Selim Said, Hayatoğlu, Özgür (2012), "**Etik iklimin satış elemanlarının iş tutumlarına ve iş performanslarına etkisi: İlaç sektöründe bir uygulama**" **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 7(14), 109-128.

Mavisu, H. (2010), Bireysel Kariyer Planlamanın Aşamalarından Biri Olarak Hedef Belirleme ve Kariyer Başarısı İlişkisi. İzmir: *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ok, Üzeyir (2011), "**Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması**" **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 8(2), 528-549.

Özen, Yener (2011), "**Kişisel Sorumluluk Bağlamında Kariyer Seçimini Etkileyen Sosyal Psikolojik Faktörler**" **Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi Cilt: 2 Sayı: 3 Yaz , 81-96.**

Sarı, Nil (2009,Eylül-Ekim-Kasım), İlaç sanayi ve etik: İlaç firmalarından doktorlara kongrelere katılım desteği. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu *SD Dergi (12)*

<http://www.sdplatform.com/>

Sarıkaya, Türkan; Khorshid, Leyla (2009), "**Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: üniversite öğrencilerinin meslek seçimi**" **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar**, 7(2), 393-423

Sayğan, Sahra; Bedük, Aykut (2013), “**Ahlaki olmayan davranışların duyurulması (Whistleblowing) ve etik iklimi ilişkisi üzerine bir uygulama**” Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 28(1),1-23.

Sayım, Ferhat (2015), “**Sağlık sektöründe etik dışı alana girebilecek yaygın uygulamalar ve sınıflandırılması**” Akademik Arge Dergisi - Sosyal Bilimler, 15(1), 57-65.

Şimşek, M. Ş. (2002), **Yönetim ve Organizasyon**. Konya: Günay Ofset.

Yıldırım, Gülay; Kadioğlu, Selim (2007), “**Etik ve tıp etiği temel kavramları**” CÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 29(2), 7-12.